

KRZYSZTOF R. PROKOP – GLIWICE

[Recenzja]: *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, red. S. Gierszewski, t. 1–4, red. Z. NOWAKA, Gdańsk 1992–1997, ss. 448 + 556 + 518 + 548; *Suplement I*, red. Z. Nowak, Gdańsk 1998, ss. 368; *Suplement II*, red. Z. Nowak, Gdańsk 2002, ss. 324

Edycja, o której poniżej mowa, została dostrzeżona i doceniona w rodzimym środowisku historycznym, o czym świadczą zarówno poświęcone jej recenzje, jak przede wszystkim stosunkowo często przywoływanie tego tytułu w rozmaitych publikacjach. Nie jest tedy naszym zamiarem raz jeszcze rekomendować poprzez obecny tekst recenzyjny dzieła, które specjalnej reklamy nie potrzebuje, wszelkie bowiem słowniki biograficzne, dotyczące postaci czy to związanych z konkretnym regionem, czy też reprezentujących określoną „grupę zawodową” (w szerokim owego pojęcia rozumieniu), bodaj zawsze mogły liczyć na szerokie zainteresowanie, czego pochodną stanowi też ukazywanie się co raz to nowych tego rodzaju wydawnictw. Chcemy natomiast wskazać na obecność na łamach *Słownika biograficznego Pomorza Nadwiślańskiego* problematyki kościelno-historycznej, która – co z góry można stwierdzić – jest tam bogato reprezentowana. Podobnie zatem, jak *Polski słownik biograficzny*, w o wiele zaś większym stopniu, aniżeli szereg innych leksykonów prozopograficznych o charakterze regionalnym, omawiana edycja stanowi użyteczną pomoc warsztatową dla historyków Kościoła.

Ukazała się ona w latach 1992–2002, nakładem Gdańskiego Towarzystwa Naukowego oraz Uniwersytetu Gdańskiego, w postaci składającego się z czterech woluminów korpusu zasadniczego oraz dwóch tomów suplementu. Te ostatnie opracowane zostały w tzw. systemie holenderskim, a więc każdy z nich obejmuje hasła od A do Z, natomiast w owej części podstawowej poszczególne woluminy zawierają biogramy osób, których nazwiska (lub też – w przypadku postaci z wieków średnich – imiona) rozpoczynają się na litery – odpowiednio – A–F (t. I), G–K (t. II), L–P (t. III) i R–Ż (t. IV). Jak czytamy w przedmowie do otwierającego całość tomu, „twórcami koncepcji [tego] wydawnictwa, która wykrystalizowała się z początkiem lat osiemdziesiątych, są historycy gdańscy i toruńscy. [Wraz z opublikowanymi] przez inne ośrodki słownikami [biograficznymi] Warmii i Mazur, Śląska oraz Wielkopolski winno ono stanowić określoną całość tematyczną, dotycząca północnych i zachodnich ziem Polski, dokumentującą dorobek minio-

nych pokoleń. [...] Terytorialnie rzecz biorąc interesuje nas tzw. Pomorze Nadwiślańskie, rozumiane jako ziemie leżące po obu brzegach doliny dolnej Wisły, [a więc] historyczne Pomorze Gdańskie i ziemia chełmińsko-michałowska oraz Powiśle (z Kwidzynem i Malborkiem)” (I 5). Słowa te wyszły spod pióra Stanisława Gierszewskiego, który jako pierwszy stał na czele komitetu redakcyjnego *Słownika* (w składzie tegoż komitetu znaleźli się m.in. Marian Biskup, Gerard Labuda, Jan Powierski czy Roman Wapiński), po czym zastąpiony został przez Zbigniewa Nowaka, który też widnieje jako redaktor tomów II–IV oraz obu suplementów. Z cytowanej poprzednio przedmowy dowiadujemy się również, że wedle początkowej koncepcji w czterech tomach słownika miało się znaleźć 3113 haseł (I 7), ostatecznie jednak zamieszczono ich o bez mała tysiąc mniej, bowiem 2154, a założonej pierwotnie liczby nie udało się dopełnić nawet woluminami suplementowymi, z których pierwszy zawiera 395 biogramów, a drugi 333 biogramy ([VI] 5). Łącznie zatem pomieszczono w *Słowniku biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego* 2882 hasła, przy czym w opracowaniu owego zasadniczego korpusu wzięło udział 314 autorów, na suplement I złożyły się teksty napisane przez 90 badaczy, zaś na suplement II – odpowiednio 62 (jw.). W przeważającej liczbie byli to badacze z Gdańska i Torunia, obok których znajdujemy też nazwiska autorów z pomniejszej rangi ośrodków naukowych Pomorza Wschodniego i Środkowego, jak np. Słupska czy Pelplina, a także z innych regionów kraju (np. L. Grzebień z Krakowa, B. Kumor z Lublina, który opracował biogramy biskupów J.N. Marwitza, I.S. Mathy’ego oraz A. Rosentretera, dalej Z. Grot, G. Labuda i J. Strzelczyk z Poznania czy K. Matwijowski z Wrocławia). Dostrzec można przy tym, że niektóre spośród haseł *Słownika* bardzo bliskie są, gdy chodzi o treść i układ, względem swych odpowiedników z *Polskiego słownika biograficznego* czy *Wielkopolskiego słownika biograficznego*, niemniej jednak w żadnym wypadku nie należy postrzegać omawianej edycji jako wtórnej czy kompilacyjnej, zawiera ona bowiem bardzo dużo nowych ustaleń w zakresie faktografii (przede wszystkim w odniesieniu do postaci z wieków XIX i XX).

Jakkolwiek w liczbie autorów biogramów opublikowanych w prezentowanym dziele nie znajdujemy zbyt wielu przedstawicieli stanu duchownego (obok wspomnianego tu B. Kumora, m.in. H. Mross, A. Nadolny, W. Szulist czy J. Walkusz), to jednak życiorysy osób reprezentujących minione już pokolenia duchowieństwa pomorskiego stanowią znaczący procent wśród ogólnej liczby haseł (wiele z nich opracowanych zostało przez badaczy świeckich – przede wszystkim mediewistów i nowożytników). Zważywszy, że zdefiniowany w przytoczonym wyżej cytacie teren Pomorza Nadwiślańskiego w aspekcie przynależności diecezjalnej związany był w ciągu dotychczasowych swych dziejów z biskupstwami: chełmińskim, pomezańskim i włocławskim, później także gdańskim, a w czasach nam najbliższych również z pelplińskim, toruńskim i elbląskim, na karty omawianej publikacji siłą rzeczy trafił liczny zastęp pasterzy poszczególnych Kościołów partykularnych, a także ich bliższych i dalszych współpracowników w trudzie sprawowania rządów biskupich. Może niemniej cokolwiek zastanawiać, iż nie wszyscy spośród tego grona członków episkopatu zostali w *Słowniku* uwzględnieni, przy czym dla niektórych miejsce znalazło się dopiero w tomach suplemento-

wych, a nie w zasadniczym korpusie. Okoliczność ta o tyle bardziej jeszcze dziwi, że w przedmowie do inauguracyjnego tomu, przy prezentacji ogólnych kryteriów, według których te właśnie, a nie inne postaci doczekały się haseł w omawianej publikacji, jasno zostało stwierdzone, że „w odniesieniu do czasów wczesnośredniowiecznych i okresu rządów krzyżackich postanowiono uwzględnić, jeśli chodzi [...] o kler, biskupów i opatów, [podobnie postępując i] dla okresu po wojnie trzynastoletniej – do 1772 r.” (I 6). Nie od rzeczy będzie tedy wyliczyć tu, którzy konkretnie hierarchowie Kościoła posiadają biogramy w omawianej edycji (ze wskazaniem każdorazowo na wolumin oraz paginację). I tak co się tyczy ordynariuszy oraz sufraganów chełmińskich, zainteresowany ich biografiami czytelnik znajdzie w *Słowniku biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego* następujące życiorysy (wyliczając w kolejności wynikłej z przyjętego przez komitet redakcyjny układu siatki haseł, uwarunkowanego porządkiem alfabetycznym): elekta Andrzeja Sandberga (I 30–31), Arnolda Stapela (I 40–41), Andrzeja Ignacego Bajera (I 54–55), elekta Bartłomieja (I 62–63), Macieja Bystrama (I 187), Bernarda Czaplńskiego (I 244–245), Tomasza Franciszka Czapskiego (I 259–260), Jana Dantyszka (I 294–295), Stanisława Kazimierza Dąbskiego (I 304), Konstantyna Dominika (I 337–338), Kaspra Działyńskiego (I 367–368), elekta Eberharda (I 381), Fryderyka von Hausen (I 441–442), Jana Gembickiego (II 30–31), Wawrzyńca Gembickiego (II 32–33), będącego później także biskupem Włocławka Adama Stanisława Grabowskiego (II 94–95), Heidenreicha (Heidenryka) (II 175–176), Henryka Schenka (Pincerę) (II 186–187), Hermana (II 193–194), Stanisława Hozjusza (II 229–231), Jakuba (II 261–262), tak samo zasiadającego w trakcie swej kariery kościelnej również na stolicy biskupiej we Włocławku Jana Kropidły (II 270–271), Jana Mergenow (Marienau) (II 282), Jerzego Jeschke (II 314–315), Wincentego Kielbasy (II 384–385), Jakuba Jana Klundera (II 406), Macieja Kopackiego (II 437–438), Adama Kosa (II 457–458), Piotra Kostki (II 467–468), Kazimierza Józefa Kowalskiego (II 481–482), Zygfryda Ignacego Kowalskiego ([V] 159–161), Mikołaja Krapitza (Chrapickiego) (II 495–496), Feliksa Ignacego Kretkowskiego (II 503–504), Jana Kuczborskiego (II 529–530), będącego uprzednio opatem pelplińskim Wojciecha Stanisława Leskiego (III 49–50), Andrzeja Leszczyńskiego (III 50–51), Jana Lipskiego (III 68–69), Jana Lubodzieskiego (III 86–87), Jana Małachowskiego (III 155–156), Jana Nepomucena Marwitza (III 165–167), Ignacego Stanisława Mathy’ego (III 171–172), Mikołaja Bocka von Schiffenburg (Schippenbeil) (III 212–213), Stanisława Wojciecha Okoniewskiego (III 352–354), Andrzeja Olszowskiego (III 358–360), Kazimierza Jana Opalińskiego (III 361–362), Fabiana Franciszka Płaskowskiego (III 440), Leona Rednera (IV 48–49), Reinharda von Sayn (IV 50), Augustyna Rosentretera (IV 89–90), Franciszka Ksawerego Rydzyńskiego (IV 125–126), Anastazego Sedłaga (IV 190–192), Stefana von Neidenburg (IV 264–266), Jana Kazimierza Szczuki (IV 309), Wernera (IV 435–438), Jakuba Zadzika (IV 506–508), Andrzeja Stanisława Załuskiego (IV 513–514) oraz Stanisława Żeliszawskiego (IV 540–542). Z kolei gdy chodzi o pasterzy diecezji włocławskiej (również kruszwickiej) oraz ich biskupów pomocniczych, uwzględnieni zostali następujący hierarchowie: Albierz (I 24–25), Walenty Aleksander Czapski (I 260–261), Jan Drohojowski (I 353–354),

Maciej Drzewicki (I 355–356), Mikołaj Dzierzgowski (I 376–377), Gerward z Ostrowa (II 37–40), Jan Gruszczyński (II 125–127), Jakub z Sienna (II 264–265), Jan Pełła z Niewiesza (II 271–275), Jan Lutek (Lutkowic) z Brzezia (II 281–282), Jan Szafranec (II 285–286), Stanisław Karnkowski (II 358–359), Krzesław Kurozwęcki (II 548), nominat Mikołaj Lasocki (III 32–35), Maciej z Gołańczy (III 133–136), Ogierz (III 350–351), Onold (III 360–361), Onolf (III 361), Hieronim Rozrażewski (IV 94–95), Rudger ([VI] 237–238), Swidger ([VI] 265–266), Teodoryk (Dytryk) z Garnka ([V] 318–320), Werner ([VI] 304–305), Wisław ([V] 340–343), Wolimir ([V] 351–353) i Zbylut z Wąsoszy ([V] 358–360). Wreszcie spośród rządców biskupstwa pomezkańskiego biogramów w *Słowniku* doczekali się: Albert (I 23–24), Arnold (I 40), Bertold z Prabut (I 95–96), Chrystian (I 216–217), Ernest (I 390–391), Gerhard Stolpmann (II 35–36), Henryk (II 183–184), Jan I Mönch (Monachus) (II 275–276), Jan II Ryman (II 276), Jan III Mewe (II 276–277), Kaspar Linke (II 363–364), Ludeko (III 88–90), Mikołaj von Radam (III 216–217) oraz Rudolf (IV 108–110). Przechodząc z kolei do stulecia XX (dodajmy zaś w tym miejscu, że jako cezurę chronologiczną, tzn. *terminus ad quem* zgonu postaci, uwzględniono bowiem wyłącznie osoby nieżyjące, w przypadku tomu I przyjęto rok 1988, tomu II – rok 1900, natomiast tomów III i IV – rok 1992), ogólnie można stwierdzić, że życiorysy w omawianej publikacji posiadają wszyscy zmarli w owym minionym już wieku biskupi Kościoła chełmińskiego (wyliczeni powyżej) oraz Kościoła gdańskiego, a więc: Lech Kaczmarek (II 330–331), Kazimierz Kluz (II 406–407), Edmund Nowicki (III 331–333), Eduard O'Rourke ([V] 222–223), Carl Maria Splett ([V] 290–291), obok nich zaś także nominat Franciszek Sawicki (IV 148–149), którego kandydatura utracona została przez hitlerowców, dalej administrator apostolski Andrzej Wronka ([V] 355–356) oraz wikariusz kapitulny Jan Cymanowski (I 236–237).

Warto nadmienić w tym miejscu, że w *Słowniku biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego* znajdziemy także hasła poświęcone wcale licznemu gronu pasterzy innych diecezji, aniżeli te wyżej wymienione (na czele z warmińską), których życiorysy z różnych względów wpisane są w pomorskie dzieje (czy to z racji regionu pochodzenia danej postaci, czy też jej późniejszej działalności); są to mianowicie: biskup pruski Chrystian (I 214–216), sufragan poznański Jan Kanty Dąbrowski (I 301), sufragan łomżyński Bernard Józef Dembek (I 309–310), ordynariusze warmińscy Maurycy Ferber (I 414–416) i Tiedemann Giese (II 53–54), biskup sambijski Jan Clare (II 277–280), nominat warmiński Jan Karol Konopacki (II 434–435), tak samo reprezentujący poczet biskupów Warmii Ignacy Krasicki (II 496–498), Marcin Kromer (II 511–512), Paweł Legendorf (III 42), Wacław Leszczyński (III 51–52), Fabian Luzjański (III 93–94), Jan Władysław Obłąk ([VI] 195–196) i Michał Stefan Radziejowski (IV 31–32), pochodzący z Kaszub ordynariusz Green Bay w USA Paweł Rhode (IV 65–66), kolejny pasterze Kościoła warmińskiego – Szymon Rudnicki (IV 107–108) i Krzysztof Jan Szembek (IV 311–312), arcybiskup lwowski Jan Dymitr Solikowski (IV 241–242), biskupi sambijski Tetward (IV 363–366) i kurlandzki Jan Tiergart (IV 368–369), ordynariusze warmińscy Mikołaj Tungen (IV 387–388), Łukasz Watzenrode (IV 411–412), Jan Albert Waza (IV 414), Jan Stefan Wydźga (IV 499–500), Andrzej Chry-

zostom Załuski (IV 511–513) i Jan Stanisław Zbąski (IV 519–520), wreszcie też św. Wojciech Sławnikowic (IV 467–472), a prócz nich również luterński „biskup” Pomezanii i Sambii Jan Wigand (IV 448–449). Była już także mowa o poniekąd obligatoryjnym uwzględnianiu w tejże edycji opatów z obszaru Pomorza Nadwiślańskiego, a więc przede wszystkim oliwskich i pelplińskich (co się tyczy z kolei księń, to spośród chełmińskich, grudziądzkich, toruńskich, żarnowieckich i żukowskich biogramami „uhonorowane” zostały bardzo nieliczne – tylko te najbardziej znane, jak np. słynna reformatorka Magdalena Mortęska i jej podopieczna Zofia Dulcka), w praktyce jednak spore grono pominięto, ci zaś uwzględnieni, to: Piotr Bielczyc (I 99), Jerzy Michał Ciecholewski (I 220), Eberhard (I 381–382), Kasper Geschkau (II 41–42), dwaj Gotfrydzi – z Łekna i z Pelplina (II 83–86), Jan Grabiński (II 94), Michał Anioł Hacki (II 150–151), Henryk z Hadersleben (II 188–190), Herman (II 192), Jan (II 269), Jordan (II 321–322), Dawid Konarski (II 427–428), Feliks Kos (II 458), Jan Kostka (II 465–466), zmarły jako nominat na biskupstwo chełmińskie Mikołaj Kostka (II 466–467), Rudiger (IV 104–107), Jacek Józef Rybiński (IV 118–119) i Stanisław (IV 255–257). Historyków Kościoła zainteresują również w sposób szczególnie biogramy ich dalszych i bliższych poprzedników w trudzie zgłębiania przeszłości kościelnej nie tylko Pomorza, spośród których przywołać można nazwiska chociażby A. Bacińskiego, J.G. Borcka, B. Czapli, P. Czaplewskiego, J. Fankidejskiego, R. Frydrychowicza, M. Gapińskiego, T. Glemmy, K. Kantaka, S. Kujota, A. Liedtkego, F. Manthey’a, A. Mańkowskiego, H. Mrossa, P.P. Panskego, J.S. Pasierba, A. Schletza, J. Schwengla czy C.P. Woelky’ego, a także osoby doznające chwały ołtarzy, jak bł. Dorota z Mątów Wielkich czy bł. Stefan Wincenty Frelichowski (w tym kontekście wspomnieć należy również o otoczonej kultem Jutcie z Chełmży, której wszakże formalnie nie przysługuje tytuł błogosławionej).

Mając do czynienia z wielotomową publikacją, zawierającą bez mała trzy tysiące życiorysów postaci żyjących w różnych epokach historycznych, w ramach rozlicznych organizmów państwowych, wreszcie też przynależących do rozmaitych grup społecznych oraz zawodowych, trudno silić się na jakąś całościową ocenę poziomu merytorycznego edycji, czy też wytykać braki lub dokonywać sprostowań błędów, od jakich tego rodzaju wydawnictwo zgoła nie może być wolne. Jedynie tedy tytułem przykładu pozwolimy sobie zasygnalizować kilka wybranych kwestii, odnoszących się zresztą przeważnie do zagadnień ogólniejszej natury, rezygnując natomiast z koncentrowania się na wytykaniu szczegółowych usterek bądź nieścisłości.

W powyższych wyliczeniach biskupów i opatów świadomie zachowano oryginalną pisownię nagłówków poszczególnych biogramów, dzięki czemu czytelnik łatwo może dostrzec pewne niekonsekwencje. Dotyczą one chociażby pisania w odniesieniu do postaci z wieków średnich, związanych przez swą działalność z terytorium państwa krzyżackiego czy też z nadbałtyckimi władztwami biskupimi, raz „z”, a kiedy indziej znów „von” (np. z Hadersleben, z Prabut, z Rewala, ale von Hausen, von Schiffenburg, von Seyn), podobnie jak sporadycznego posługiwania się niemieckimi formami imion (np. Gerhard, Heidenreich, Kaspar, Reinhard, itd.), które w przypadku osób żyjących w średniowieczu, a nawet i w cza-

sach nowożytnych, zwykło się w tego rodzaju wydawnictwach encyklopedyczno-słownikowych spolszczać (dyskusyjne wydaje się również nazwanie pierwszego ordynariusza gdańskiego Edwarda O'Rourke Eduardem, co by sugerowało jego niemieckość, choć jest to zdecydowanie nieuprawnione). Tu wszakże dotykamy kolejnego problemu – tego mianowicie, że jakkolwiek każdy z owych sześciu woluminów *Słownika* opatrzony został odrębną przedmową, to jednak nigdzie nie przedstawiono czytelnikowi zasad i reguł wydawniczych, przyjętych w tej edycji. Jedynie we wstępie do zamykającego zasadniczy korpus tomu IV niejako na marginesie wspomniano, że opracowana „instrukcja redakcyjna dla autorów zbliżona [była] do zasad obowiązujących w *Polskim słowniku biograficznym*” (IV 6). W konsekwencji mamy do czynienia z niejasnością i pewnym zamieszaniem nie tylko w materii pisowni imion lub też form „z” oraz „von”, ale również – co zresztą o wiele bardziej istotne, bo w praktyce utrudnia poszukiwania życiorysów niektórych postaci w obrębie *Słownika* – kolejności stawiania na pierwszym miejscu, w przypadku osób żyjących u schyłku wieków średnich (konkretnie w XV stuleciu), czy to imienia, czy też odpowiednika dzisiejszego nazwiska, w odniesieniu do przedstawicieli stanu rycerskiego wskazującego na gniazdo rodowe lub ośrodek dzierzonych dóbr dziedzicznych. I tak obok Andrzeja Sandberga, Arnolda Stapela (Stapila), Kaspra Linke, Gerharda Stolpmanna, Jakuba z Sienna, Jana Lutka (Lutkowica), Jana Mergenau czy Jana Szafrąca, mamy również hasła: Bielczyc Piotr, Gruszczyński Jan, Kielbasa Wincenty, Kurozwęcki Krzesław, Lasocki Mikołaj, Legendorf Paweł czy Tiergart Jan, choć wszystko to są postaci żyjące w XV w. Szczególnie osobliwe jawi się umieszczenie pod „nazwiskiem”, a nie imieniem, królewicza Jana Alberta Wazy (IV 414), prawdziwe zaś kuriozum stanowi nagłówek hasła w postaci „Mistrz Paweł” (III 232)!

Przykładem braku konsekwencji jest też pozostawienie bez ujednolicenia określeń „biskup włocławski” i „biskup kujawski” – w zależności, jaki autor dane hasło opracował, stosował albo jedną, albo też drugą z owych nazw, przy czym nie ma to jakiegokolwiek związku z okresami historycznymi. Tak samo pewien przejaw niekonsekwencji stanowi dopuszczenie zastosowania numerów porządkowych przy trzech biskupach pomezańskich o imieniu Jan (II 275-277), chociaż przy innych pasterzach biskupstw czegoś takiego nie stosowano (odmiennie, aniżeli w dawniejszej historiografii), że zaś spośród owych trzech każdy posiadał przydomek lub nazwisko (Mönch/Monachus, Reiman/Ryman, Mewe), stąd bynajmniej nie zachodziła tu jakaś trudność z ich rozróżnieniem, wymagająca takiego zabiegu. Brakiem należytej troski ze strony redakcji należy chyba tłumaczyć także fakt „uhonorowania” aż dwoma biogramami (tj. zarówno w korpusie zasadniczym, jak i w suplemencie) Ambrożego Pampowskiego (III 382, [VI] 203-204), przy czym w owym drugim życiorysie za całą bibliografię służy raptem wskazanie na hasło w *Polskim słowniku biograficznym* (nie jest to zresztą jedyny tego rodzaju przypadek w owym względzie). Daje tu o sobie znać rezygnacja ze sporządzenia drukowanego indeksu (wykazu) dotychczas opublikowanych w *Słowniku biograficznym Pomorza Nadwiślańskiego* życiorysów, przy czym skoro już nawet redaktorzy się gubią, to cóż dopiero zwykły czytelnik. Trudno tedy odgadnąć, czy pominięcie wcale licznego zastępu biskupów chełmińskich i włocław-

skich, nie wspominając o opatach oliwskich i pelplińskich, to rezultat niemożności pozyskania do współpracy kompetentnych autorów, władnych brakujące życiorysy opracować, czy też właśnie przeoczenia owych braków. Jeśli to drugie, wówczas zamieszczone tu powyżej zestawienia imienne winny ułatwić dalszą pracę komitetowi redakcyjnemu, jak bowiem wyczytujemy w przedmowie do ostatniego z dotychczas wydanych tomów, rzeczzone przedsięwzięcie edytorskie nie stanowi dzieła definitywnie już zakończonego, lecz nadal gromadzone są „materiały do następnych suplementów” ([VI 5-6]). Nie powinno zatem zabraknąć w nich życiorysów owych pominiętych hierarchów, zasiadających niegdyś na stolicach biskupich w Chełmży lub Włocławku, w gronie owym są bowiem tej rangi postaci, co m.in.: Jan Kazimierz Alten-Bokum, Kazimierz Florian Czartoryski, Antoni Sebastian Dembowski, Mikołaj Wojciech Gniewosz, Łukasz Górka, Andrzej Lipski, Maciej Łubieński, Antoni Kazimierz Ostrowski, Teodor Andrzej Potocki, Józef Ignacy Rybiński, Konstanty Felicjan Szaniawski, Stanisław Szembek, Jan Tarnowski, Piotr Tylicki czy Paweł Wołucki. Trudno wszak przypuszczać, że pominięcie tychże postaci w *Słowniku* miałoby wynikać z faktu, iż – jak napisano w przedmowie do jednego z woluminów – „zrezygnowano z zamieszczania biogramów postaci, których działalność stanowi niechlubny zapis w dziejach Pomorza Nadwiślańskiego” (IV 6). Ktoś mniej zorientowany w realiach danej epoki mógłby wszakże do takiego właśnie wniosku dojść, tym bardziej więc należy postulować jak najrychlejsze uzupełnienie owych braków.

Wypada też wyrazić nadzieję, że przy spodziewanych kolejnych tomach suplementowych nie zawiodą również recenzenci wydawniczy, dowiadujemy się bowiem, że w przypadku wszystkich dotychczasowych woluminów poszczególne hasła kierowane były do recenzji wewnętrznej, a jednak mimo to trafiają się w nich rozmaite mankamenty i nieścisłości. Zazaczyliśmy już wcześniej, że nie będziemy wszakże dokonywać tutaj jakichś korektur, bowiem wobec skali edycji byłaby to prawdziwie „syzyfowa praca”, a przy tym niełatwo też stwierdzić, czy winę za dany błąd ponosi sam autor, czy też mamy do czynienia z „ubocznym efektem” opracowania redakcyjnego (tak zapewne jest w biogramie zmarłego w r. 1512 ordynariusza warmińskiego Łukasza Watzenrodego (IV 411-412), gdzie czytamy, iż był on „przedstawicielem rodziny znanej w Toruniu do najmniej od roku 1939 [sic]”, gdy z kolei kto w przypadku Jana Cymanowskiego (I 236-237) przemianował „wikariusza kapitulnego” na „wikariusza kapituły diecezji gdańskiej”, trudniej odgadnąć – podobnie, jak w odniesieniu do „awansowania” Kazimierza Kłuzza (II 406-407), w nagłówku poświęconego mu hasłu, z sufragana na „biskupa gdańskiego”). Trafiają się zresztą i tego rodzaju błędy, za które w zasadzie nie sposób kogokolwiek spośród osób zaangażowanych w przygotowanie kolejnych tomów *Słownika* winić. Tak np. w życiorysie Wawrzyńca Gembickiego, ordynariusza chełmińskiego z lat 1600-1610, wyczytujemy, że został on „konsekrowany prawdopodobnie przez prymasa S. Karnowskiego”, która to nie oparta na jakichkolwiek przesłankach źródłowych informacja faktycznie powtarzana jest w wielu opracowaniach (niekiedy zgoła w kategorii pewnika), choć w rzeczywistości nie ma ona nic wspólnego z prawdą, bowiem święceń biskupich W. Gembickiemu

udzielił nuncjusz apostolski C. Rangoni, co jednak udało się ustalić dopiero po ukazaniu się odnośnego tomu prezentowanego dzieła.

Krótko podsumowując powyższe dywagacje należy stwierdzić, że w księgozbiorach bibliotek (przede wszystkim naukowych) tudzież indywidualnych badaczy przybyło oto cenne, a zarazem użyteczne kompendium z zakresu prozopografii jednego z obszarów współtworzących dawne i współczesne oblicze polskiej państwowości tudzież substancji duchowej (kultury) narodu. Fakt, że nie jest to dzieło zakończone, lecz oficjalnie wyrażony został zamysł jego kontynuowania w przyszłości, napawa uzasadnionym optymizmem, bowiem przy zgodnym wysiłku i twórczej współpracy grona osób o należytych kompetencjach edycja ta, jako całość, może przybrać jeszcze na wartości w swym wymiarze poznawczym. Oby stale niejako towarzyszące przedsięwzięciom o charakterze naukowym przeszkody natury materialnej nie okazały się stanowić w tym względzie przeszkody nie do pokonania.